

Recensioner

Murray Bookchin: *Ekologi och anarki*, Nordan 1983.

Vad är ekologi? De flesta kan säkert hålla med om att en definition som "kunskapen om balansen i naturen" är tillräcklig. Men därmed reser sig också ett problem ur denna självklara definition. Hur passar människan in i balansen, som genom henne blivit obalans? Vilken är hennes plats? Om vi alltså närmar oss människan utifrån denna syn på ekologi ger den upphov till frågor, som ännu inte fått sitt svar, som kanske helt enkelt är fel ställda och aldrig kan besvaras. Redan många av de senaste årens boktitlar säger oss vad det är fråga om: *Ekologin och friheten* (André Gorz), *Ekologi och politik* (Gorz-Bosquet), *Ekologi och socialism* (Hartvig Saetra), *Ekologi, samhälle och livsstil* (Arne Naess) o s v. Vi står inför försöken att förmåla en naturvetenskapligt grundad uppfattning om naturen (ekologi) med historiska och samhällsliga företeelser som livsstil, politik o s v. Om ett sådant giftermål överhuvudtaget är möjligt, och utifrån vilka utgångspunkter det i så fall är det – den frågan har aldrig diskuterats på allvar. I alla de här böckerna tas förningen för given.

Det görs också i en nyutkommen bok, *Ekologi och anarki*, av amerikanen Murray Bookchin, utgiven på Förlaget Nordan. Ekologin, menar Bookchin, visar oss inom vilka ramar vi kan bygga vårt samhälle. Det är dessa ramar han försöker lägga fast i sin bok. Det framtida samhället ska t ex vara byggt i "mänsklig skala". Vad som menas med det är enligt Bookchin att människor ska känna varandra personligen, att samhället helst – med Aristoteles ord – ska kunna överblickas "i ett enda ögonkast". Det ska styras genom direkt demokrati, eftersom den representativa demokratin – här citerar Bookchin Rousseau – inte uttrycker folkets vilja. Jämvikt ska råda mellan stad och land: "ett interaktivt funktionellt ekosamhälle som förenar industri med jordbruk och intellektuellt arbete med fysiskt" – så ser det ut. Tekniken ska tjäna människan, inte tvärtom. "Elektroniska apparater som telefon, telegraf, radio och television skulle användas i minsta möjliga utsträckning för att förmedla relationerna mellan människor", skriver Bookchin.

Som många anarkister talar han om historiens grundläggande skevheter som "hierarki" och "herravälde". Han ser t ex kapitalismen som en form av "herravälde" och kritiserar den utifrån den synvinkeln. Det är alltså nödvändigt att bryta ner "hierarkierna" för att skapa det nya samhället. Det är också viktigt att motståndet, de nya idéerna, radikalismen, inte suggs upp av systemet självt och görs ofarliga. Med den utgångspunkten kritiserar han "direktörsradikalerna" i USA häftigt – de som gör affärer av miljöförstörelsen. Ytterligare ett hinder för genomförandet av det nya samhället är den traditionella socialistiska rörelsen. Den beskriver Bookchin som stelnad i formen, som en bevarare av de hierarkier, som det är vår första plikt att bekämpa. På "vänstern"

lägger han den största skulden för "den demoralisering som är ett faktum idag". De här hindren kommer dock att brytas ner – vi lever i en revolutionär period, anser Bookchin. Tidigare samhällen har kvävt förändringar därför att de varit "organiserade system av brist". Men i de västliga industrisamhällena finns ingen brist – därför har revolutioner alla förutsättningar att lyckas. (Bookchin räknar inte med att världen i sin helhet är ett "system av brist" med miljoner svältande barn och vuxna). De som ska gå i spetsen för förändringarna är kvinno-studentrörelsen och den "ekologiska rörelsen". Tillsammans utgör de Den Nya Upplysningen, som allt mer genomtränger samhället.

Så långt ett referat av innehållet i Bookchins bok. På punkt efter punkt kan man kritisera hans teorier och visa, att de är löst underbyggda och mest liknar förhoppningar. Vi ska nöja oss med ett par punkter. Bookchin talar t ex med värme om den ekologiska rörelsen och "vår moraliska integritet, våra ideal och våra principer" som "den enda makt vi äger". Det kanske är sympatiskt i och för sig, men utmålar man sig själv som moraliskt föredöme tillsammans med den rörelse man tillhör, tror jag att man har för dåliga kunskaper om hur man själv påverkas av det samhälle i vilket man lever. Marx, som Bookchin kritiserar hårt, hade en långt klarare uppfattning på den här punkten, när han i teserna om Feuerbach skrev, att "uppfostren själv måste uppfostas" som en förutsättning för förändringar.

Ekologin är i Bookchins tappning lika anemisk och i stort sett frånvarande som i de övriga böcker jag räknade upp. Som de flesta ekologer föreställer sig Bookchin att människor en gång levat i harmoni med naturen och inbördes, "att det tidiga organiska mänskliga samfundet hade . . . ett synsätt som ännu i allt väsentligt var fritt från hierarkiska varseblivningsformer". Det är då underligt att "hierarki" och "herravälde" gubben-i-lådan-liket dyker upp i historien. Det är som om människor med öppna ögon tackar nej till kunskap, gemenskap och ett samliv med naturen för att välja okunnighet, ständiga krig och förstörelse av naturen. Ekologins förklaring till hur balans blir obalans genom något som är del av naturen (människan) är otillräcklig, kanske helt och hållet missvisande. "Varje livsform har en unik plats i naturens balans och . . . dess avlägsnande från ekosystemet skulle kunna äventyra helhetens stabilitet", skriver Bookchin. Det skulle kunna ha stått i vilken av de ovan nämnda böckerna som helst. Men då är människan ingen livsform, för var finns vår "unika plats" i naturens balans?

Också Bookchins samhällssyn kan kritiseras för sin otillräcklighet och ytlighet. Det är tydligt att han menar sig skriva sin bok för att visa "vilka möjligheter som ligger framför oss, vilka historiskt nya riktningar mänskligheten kan komma att välja". Jag tror att den inställningen är detsamma som att förneka historien och därmed människan. Vi *valde* aldrig feodalismen, lika lite som vi har *valt* kapitalismen. Om man tror det förnekar man möjligheten av den befrielse, som ännu ligger framför oss, då vi tillsammans verkligen kan få skapa vår historia. De tankegångar vi bör ta fasta på, då det gäller att förändra samhället i den riktningen är snarare de som den franske sociologen Pierre Bourdieu har givit ett så fint uttryck åt: "Jag betvivlar att det skulle finnas

någon verklig frihet annan än den som kunskapen om nödvändigheten gör möjlig" (intervju i *Le Monde Dimanche* 4 maj 1980). Någon kunskap om nödvändigheten, dvs om den plats, där vi verkligen befinner oss de grunder vi måste handla utifrån, har jag svårt att se i Bookchins bok.

Det som förvånar mig mest är emellertid inte Bookchins teoretiskt sett svajiga och ostadiga anarkism. Han är ju dock amerikan och "däröver" har man aldrig varit lika noga med att undersöka grunderna för sitt eget tänkande som i Europa. Nej, det är att Lasse Karlsson, bibliotekarie på LO-skolan på Åkers Runö och f d drivande kraft i Folkkampanjen mot kärnkraft har skrivit ett långt, entusiastiskt efterord till boken, där han prisar författaren för dennes "intellektuella allvar och förmåga". Där ser man hur olika man kan uppfatta en bok: jag fann varken större allvar eller förmåga, utan den vanliga gamla idealismen, som går ut på att vi måste "tänka om". Det Bookchin står för kan då åtminstone jag aldrig tänka mig att ställa upp bakom – det är helt enkelt teoretiskt svagt.

Gunnar Odhner

* * *

Psykoanalysens biologiska rötter

Frank J Sulloway *Freud, Biologist of the Mind*, Fontana, 1980, 612 ss.

Det förekommer en omfattande mytbildning om Freuds idékällor. Historien har framställts som om Freud, genom analys av sig själv och sina patienter, upptäckte en ny och dittills okänd värld – det undermedvetna, barnsexualiteten, drömmarnas betydelse. I själva verket byggde han, liksom nästan alla andra systembyggare, i huvudsak med byggstenar hämtade från andra.

Att människan har ett omedvetet själsliv var ett återkommande tema i den intellektuella diskussionen under hela 1800-talet, och det var också en central fråga i psykiatrin redan på 1870-talet. Olika författare hade före Freud hävdad att människans omedvetna kunde rymma avgränsade "subindivider". Begreppet förträngning fanns fullt utvecklat hos Johann Friedrich Herbart (1776–1841). Termer som libido, erogena zoner och narcissism hämtade Freud från samtida psykiatriker. Många hade före honom skrivit om barnsexualitet, och några av dessa författare hade hävdad att barnet före puberteten genomgår en serie stadier då dess libido knyts till olika slags objekt. Sexualitetens och barndomsupplevelsernas betydelse för uppkomsten av psykiska störningar var omdiskuterade teman långt innan Freud skrev om dem, låt vara att han nog var den förste som hävdade att *alla* neuroser har sexuell bakgrund. Karl Albert Scherner utgav 1861 en bok om hur det undermedvetna visar sig i drömmar, där han gav en viktig roll åt sexuella symboler (tunnlar som kvinnliga symboler etc).

Biologiska grundvalar

Sulloway ger i sin bok den hittills grundligaste dokumentationen av den betydelse som biologiska föreställningar hade för Freuds intellektuella utveckling